

профилактический принцип медицины, направленный на охрану здоровья путем применения гигиенических знаний. Херсонское земство первым на территории Украины и одним из первых в Российской империи организовало санитарную организацию и достигло весомых результатов в профилактике заболеваний населения юга.

Исследовано вклад в разработку санитарно-профилактического направления в земской медицине журнала «Архив судебной медицины и общественной гигиены», изданий Пироговского общества, Русского общества охранения народного здоровья и известных земских врачей – М.С. Уварова, М.И. Тезякова, О.В. Корчак-Чепурковського, которые впоследствии стали выдающимися учеными-гигиенистами.

Ключевые слова: земская медицина, профилактика, санитария, гигиена, здравоохранение, Херсонское земство, Полтавское земство, Пироговское общество, Российское общество народного здоровья.

Kotsur N. Formation of Sanitary and Prophylaxis Direction of Healthcare in Ukraine (second part XIX – beginning XX century).

This article deals with revealing the premises of the sanitary and prophylaxis direction of the healthcare sphere in Ukraine during second part XIX – beginning XX century. Our research observed the main stages of the formation of the sanitary and hygienic direction in the prophylaxis as a medical science.

We have observed that the most prominent role plays Poltava and Kherson zemstvo (region) in the development of the regional sanitary and hygiene medicine.

We have also investigated, that in the medical help organization for peasants there was a declaration, known as «Work of Permanent Medical Council in Poltava». One of the most important statements of this declaration was the prophylactic method of the medicine, which was aimed at healthcare using the sanitary principle of medicine.

Kherson zemstvo was the first one in Ukraine and in Russia Empire that had initiated the sanitary measures and reached successful results in prophylaxis from diseases.

We have researched the contribution of magazine «Archive of Forensic Pathology and General Hygiene» into elaboration of sanitary and prophylaxis direction in zemskiy (regional) medicine. This magazine was edited by Pyrohov Community, that is by outstanding doctors of Russian Healthcare Community (M.S. Uvarov, M.I. Tezyakova, O.V. Korchak-Chepurkivskiy), who later became famous scientist – hygienist.

Keywords: zemskiy (regional) medicine, prophylaxis, sanitary, hygiene, healthcare, Kherson zemstvo, Poltava zemstvo, Pyrohov Community, Russian Community of National Healthcare.

Одержано 25.03.2016.

УДК 001.891:614.253.1(477-25)(091) «18/19»

Інна Левченко
(Переяслав-Хмельницький)

**НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЧЛЕНІВ КИЇВСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ ЛІКАРІВ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.**

У статті аналізується науково-практична діяльність членів Київських медичних товариств у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. На основі аналізу законодавчих документів, архівних матеріалів, а також медичної періодики розглянуто наукові досягнення вчених у медичній сфері знань.

У статті розкриваються найважливіші теоретичні та практичні аспекти епідеміології, бактеріології, хірургії, терапії, морфології, які закладалися вченими Київських медичних товариств. Для впровадження наукових доробок вчені неодноразово виступали ініціаторами створення різноманітних Комісій, для подолання небезпечних інфекційних хвороб.

Члени Київських медичних товариств ознайомлювалися зі світовими досягненнями в галузі епідеміології, бактеріології, терапії, хірургії та застосовували їх у своїй практичній діяльності на батьківщині. Наукова діяльність членів Товариств була спрямована на подолання та профілактику різних епідемій, діагностику захворювань, пошук та обґрунтування ефективних засобів лікування небезпечних хвороб.

Ключові слова: Київське медичне товариство, епідеміологія, бактеріологія, профілактика, наукові досягнення, наукові повідомлення.

Залежно від взаємодії політичних, суспільних і наукових факторів, на кожному історичному етапі переважали ті чи інші форми організації наукових досліджень. Особливо вагоме місце в історії прирощення знань посідають громадсько-наукові об'єднання, зокрема наукові товариства. Створення товариств, зокрема медичного профілю, стало однією з форм організації наукової діяльності, що поширювалася в ХІХ – на початку ХХ ст.

Теоретико-методологічні та практичні засади наукової діяльності київських медичних товариств у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. не були предметом ґрунтовного дослідження науковців.

В українській історіографії останніх років з'явилася низка праць, присвячених діяльності медичних товариств Київщини. Так, М.К. Даль проаналізувала наукову спадщину засновника Київського товариства лікарів Г.М. Мінха [9], Я.В. Ганіткевич висвітлив внесок видатних українських вчених у розвиток світової медицини [8]. Плеяда науковців провела детальний аналіз наукової діяльності деяких членів медичних товариств Київщини [4-7, 12-16].

Метою нашого дослідження стало вивчення внеску вчених медичних товариств Київщини в розробку науково-теоретичних засад різних напрямів медицини та їх практичного впровадження у другій половині ХІХ – початку ХХ ст.

Джерельною базою дослідження слугували протоколи засідань Київського медичного товариства, звіти про діяльність, праці членів товариства, які друкувалися в «Трудах Київського медичного товариства».

Товариства лікарів Київщини відіграли помітну роль у розвитку медичної науки не лише в Російській імперії, а й далеко за її межами. Члени товариств систематично заслуховували доповіді про відкриття в теоретичній і клінічній медицині, знайомилися з новими досягненнями медичної науки і техніки.

Найбільш широку наукову діяльність об'єднання лікарів Київщини розгорнуло в другій половині ХІХ ст. За статутом, який був прийнятий у 1850 р. передбачалося обговорення доповідей про досягнення не лише вітчизняної, а й світової медичної науки, повідомлення про цікаві випадки із медичної практики з демонстрацією хворих тощо. На засіданнях Київського товариства лікарів широко розглядалися питання боротьби з епідемічними та соціальними хворобами, захворюваності та смертності населення, санітарного стану міста та інші.

Дослідник В. Плющ підкреслює, щоб висвітлити наукову діяльність Товариства київських лікарів, зміст доповідей, які були прочитані на його засіданнях, треба було б написати цілі томи [20, с. 1].

Але варто зазначити, що зроблені доповіді на засіданнях Товариства вражали своєю чисельністю та різноманітністю. Зокрема, впродовж року (1888-1889) члени товариства прочитали 30 доповідей, які за окремими спеціальностями розподілялися таким чином: по хірургії – 7, приватній патології і терапії – 5, офтальмології – 5, патологічній анатомії – 3, дитячим хворобам – 2, бактеріології – 2, фізіології – 1, загальній патології – 1, фармакології – 1, демонстрації інструментів – 1, звітам – 1 та промова одна. Важливим є те, що 22 доповіді було зроблено 15-ма членами Товариства, а 8 – сторонніми слухачами [21, с. 131]. У 1890-1891 рр. на засіданнях Товариства було заслухано 25 доповідей, які стосувалися проблем сифілісу, допомоги при нещасних випадках, хвороб очей, зубної болі,

повітря, інфекційних хвороб тощо. Найактивнішим доповідачем був голова Товариства Н.О. Хржонщевський, який доповідав 7 разів [22, с. 18].

На початку виникнення мікробіології в Україні вже велися цікаві та оригінальні дослідження. Українські вчені у другій половині XIX ст. випередили багатьох зарубіжних дослідників, створюючи дуже важливі положення, які й сьогодні мають велике значення: вплив зовнішнього середовища на життєдіяльність мікроорганізмів, мінливість мікробів, роль нервової системи в імунитеті та багато іншого. У витоків мікробіологічних досліджень в Україні стояли представники різних медичних спеціальностей, вивчалися питання, важливі як у загальнонауковому напрямку, так і необхідні для охорони здоров'я. Багато цікавого й нового для того часу було зроблено в напрямках діагностики інфекційних захворювань, пошуків найефективніших методів лікування окремих хвороб.

Київська школа мікробіологів формувалась всесвітньо відомими вченими, членами Київського товариства лікарів Г.М. Мінхом, В.К. Високовичем, В.В. Підвисоцьким, Д.К. Заболотним, О.Д. Павловським та ін.

Григорій Миколайович Мінх (1835-1896) – лікар-інфекціоніст, епідеміолог і патологоанатом очолював у Київському університеті кафедру патологічної анатомії з 1876 по 1894 рр. досліджуючи епідемію чуми у Ветлянці, він зустрівся з випадками захворювання на проказу і вирішив знову приїхати до Астраханської губернії з метою більш детально дослідити цю маловивчену на той час хворобу. Проте, для більш повного з'ясування питань, пов'язаних з її етіологією, йому знадобилося побувати і в інших місцях: у Кубанській, Терській і Херсонській губерніях, у Криму, в Єгипті та Палестині. Результати трьохрічних експедицій з вивчення прокази (здійснених частково за власні кошти) Г.М. Мінх виклав на VII Російському з'їзді природознавців і лікарів, який відбувся в Одесі у 1883 р., а у більш широкому обсязі – у праці «Проказа (lepra album) на півдні Росії» (1884-1887) [9].

Варто зазначити наукові праці вченого, які і на сьогодні є актуальним, а саме: «До патології сибірської язви» («Московська медична газета», 1868), «Гемороїчна оспа» («Труди лікарів Одоївської лікарні»), «Про високу ймовірність переносу поворотного і сипного тифів з допомогою комарів» («Хірургічний Літопис», 1877), «Чума в Росії» (1898, видання після смерті автора на кошти його сім'ї) [9].

Засновником Київської школи мікробіологів вважають учня Л.С. Ценковського мікробіолога, епідеміолога і патологоанатома Володимира Костянтиновича Високовича (1854-1912). Розпочинаючи свою науково-практичну діяльність повітовим лікарем [10], вчений досягнув надзвичайних успіхів у медичній сфері. Він одним із перших приготував черевнотифозну сироватку, встановив профілактичну дію протичумної сироватки, двічі брав участь у ліквідації спалахів чуми в Одесі (1901-1910), під його керівництвом працювала експедиція, направлена для боротьби з чумою в Індії [8, с. 110-115].

Варто зазначити, що виконані В.К. Високовичем дослідження були високо оцінені фахівцями і вважались основними та провідними в патології. Всі 72 науково-літературні праці вченого, в яких висвітлено інфекційні хвороби (чума, холера, черевний тиф), проблеми сполучної тканини, питання бактеріології, туберкульозу, злоякісні пухлини, – виконані ретельно й сумлінно, написані гарною літературною мовою з класичною силою і чіткістю. Дослідження В.К. Високовича набули розголосу в наукових колах Західної Європи і висунули науковця з України в перші ряди патологоанатомів тієї доби [13, с. 7].

Наукові дослідження в галузі мікробіології, імунітету, патології інфекцій, ендокринології проводив Володимир Валеріанович Підвисоцький (1857-1913). Отримавши ґрунтовну наукову підготовку від вчителів Г.М. Мінха, П.І. Перемежка та Н.А. Хржонщевського, молодий вчений із ентузіазмом взявся досліджувати маловивчені проблеми у медичній галузі знань.

В.В. Підвисоцький розпочинає свою діяльність як морфолог, і перша його студентська наукова робота про будову підшлункової залози була виконана під керівництвом

гістолога П.І. Перемежка. Надалі морфологічні дослідження починають поєднуватися з експериментальними, і докторська дисертація, підготовлена в лабораторії Циглера (Тюбінген, Німеччина), носить вже суто експериментальний характер. Різномісність наукових інтересів позначилися на його підручнику «Основи загальної та експериментальної патології» (1891), який 4 рази перевидавався в Росії та 7 разів за кордоном [4, с. 104].

Вагомі дослідження у галузі бактеріології та епідеміології здійснив талановитий вчений Олександр Дмитрович Павловський (1857-1944). Будучи тривалий час членом Київського товариства лікарів, займаючись дослідженнями інфекційних хвороб, він мав за мету створити відповідний осередок вчених-медиків, які б переймалися проблемами протидії заразним хворобам. У 1894 р. за його ініціативи було створено Київське товариство боротьби із заразними хворобами [14, с. 14].

Основні наукові праці вченого присвячені вивченню етіології, патогенезу, дифтерії, туберкульозу, холери та хірургічних інфекцій. У 1887 р. вчений запропонував лікування сибірської язви бактеріями – антагоністами, а у 1892 р. довів, що запалювальний процес в організмі людини має захисну функцію. Не менш значимими були досягнення, які стосувалися створення препарату риносклерину для лікування риносклероми (1897), живильного середовища для туберкульозних бактерій і дослідження щодо вивчення взаємодії мікробів та організму. На засіданні Товариства київських лікарів, яке відбулося в день відкриття Товариства для боротьби із заразними хворобами (21 жовтня 1896 р.), О.Д. Павловський виступив із доповіддю на тему «Заразні хвороби та боротьба з ними» [19, с. 27].

Засновником Київської наукової школи епідеміологів, представники якої шукали шляхи боротьби з епідеміями, вважається видатний мікробіолог і епідеміолог, член медичного товариства Данило Кирилович Заболотний (1866-1929). Разом зі своїми учнями він зробив значний внесок у розробку наукових підвалин епідеміології.

Його наукові висновки базувалися на багатому фактичному матеріалі, на подвижницькій практичній боротьбі з інфекційними захворюваннями. У 1897 р. він брав участь в експедиції з вивчення чуми в Монголії, Китаї, на Забайкаллі, в Ірані, Аравії, Месопотамії, в Киргизьких степах, Поволжі, Туркестані, Шотландії та ін. [11, с. 140-144].

Про міжнародне визнання, здобуте Д.К. Заболотним у боротьбі з інфекційними хворобами людини, свідчить французький орден Почесного Легіону, одержаний ним від Інституту Пастера у Парижі (нині цей орден і медаль зберігаються у Київському історичному музеї) [11, с. 140-144].

Попередником Д.К. Заболотнього у дослідженні та попередженні інфекційних хвороб був товариш голови Товариства київських лікарів, доктор медицини (1866-1870 рр.) Євген Іванович Афанасьєв (1838-1897). Вагомим науковим вкладом у розвиток знань про інфекційні захворювання стало те, що вчений першим описав випадок діагностування у Києві «поворотної» гарячки та сприяв відокремленню тифу у самостійну нозологічну одиницю [2]. Для покращення організаційної, наукової та просвітницької роботи у подоланні епідеміологічних процесів в Україні, Є.І. Афанасьєв став одним із засновників Товариства для боротьби із заразними хворобами та ініціатором відкриття безкоштовної лікарні цесаревича Миколи для чорноробів (тепер Київська міська спеціалізована лікарня «Охматит»). Наукові та організаційні досягнення вченого були належно оцінені передовою громадськістю, яка відзначила його заслуги чисельними орденами та медаллю «В пам'ять царствования імператора Александра III» [3, с. 28].

Чисельна плеяда видатних науковців, які входили до складу Київських товариств медичного профілю (Г.М. Мінх, В.В. Підвисоцький, Д.К. Заболотний, О.А. Кисіль, Є.І. Афанасьєв тощо) багато зробили для вивчення та трактування ролі мікробіологічного чинника, біологічних властивостей збудників різних захворювань у виникненні, розвитку та згасання епідемій. Вчені органічно поєднували мікробіологію і епідеміологію. Вони

вважали, що мікробіологічний чинник зумовлює специфічні особливості епідемій на тлі різних умов середовища. Прийняття цього постулату в епідеміології мало принципове значення.

На той час малодослідженим вважалося вчення про цитоархітекtonіку кори головного мозку людини та тварин, яке було вкрай необхідним для збереження людських життів. Саме представник Київського товариства лікарів Володимир Олексійович Бец (1834-1894) став засновником вчення про тонку будову головного і спинного мозку людини і тварин.

«Немає жодного у світі підручника з анатомії, гістології чи неврології, в якому не було б відзначено, що у 5-му шарі кори головного мозку містяться гігантські пірамідні клітини, які отримали назву «клітин Беца» на честь видатного вченого», – писав завідувач кафедри анатомії людини Національного медичного університету ім. О. Богомольця І.І. Бобрик у вступі до книги «Світова слава київського анатома професора Беца»[12].

В.О. Бец здобув знання, які досі рятують мільйонам людей в усьому світі. Так, він локалізував ділянку мозку, яка керує рухами, дослідив функцію надниркових залоз, кровообіг у печінці, опублікував фундаментальне дослідження «Як ростуть кістки» і ще близько 50 наукових праць, які є досить актуальними серед науковців. Вивчення мікроскопічної будови кори головного мозку і тонкої структури його кори принесло київському професору світову славу. Він напрацював оригінальну методику ущільнення мозку та забарвлення нервових клітин, що дозволило йому зробити унікальні гістологічні препарати, систематизовано вивчити рельєф півкуль великого мозку та встановити закономірності цитоархітекtonіки кори. Застосувавши цю методику В.О. Бец виготовив гіпсові зліпки головного мозку з натури, наніс на них лінії, які вказували не тільки напрямок зроблених ним мікроскопічних зрізів, а й межі окремих цитоархітекtonічних ділянок [16, с. 11].

Фундаментальними дослідженнями з експериментальної, клінічної неврології, фізіотерапії та гідротерапії займався Михайло Микитович Лапінський (1862-1947). Саме він закладав підвалини Київської неврологічної школи, а його наукові праці публікувались у російських, німецьких і французьких виданнях.

Наукові інтереси професора М.М. Лапінського були різноманітні й стосувались різних проблем експериментальної та клінічної неврології. Він описав роль порушень *vasa vasorum* у виникненні патології нервів, а також вперше виділив 3 стадії змін стану артеріальних судин після перерізу волокон периферичного нерва, що є пріоритетним науковим висновком. Досліджуючи роль взаємного впливу нервів і судин у виникненні їх патології, київський вчений довів (1897 р.), що ураження периферичних нервів можуть впливати на функцію і трофіку судин у ділянці іннервації, а судинні порушення – на функцію нервових стовбурів. Він переконливо довів існування подвійної іннервації м'язів – анімальної та вегетативної, а у 1900 р. експериментально показав, що ішемічні паралічі – це не пряме ураження м'язів, а наслідок ішемії нерва [1, с. 101-106].

Серія наукових праць М.М. Лапінського була присвячена вивченню іннервації судин головного мозку, дослідженню структури мозкових капілярів. Зокрема, використовуючи метод прижиттєвого фарбування тканин Еріха – Леонтовича, автор вперше виявив периваскулярну іннервацію мозкових судин перетину 15-20 мм, а також одним із перших описав переродження мозкових капілярів як прояв тропічних розладів, що призводить до метаболічних порушень у тканині мозку. Мабуть, це були перші описи ендартеріїту та періартеріїту мозкових судин. Він був першим вітчизняним неврологом, який описав стан мозкових капілярів при атероматозних бляшках магістральних судин базисної поверхні мозку (1896 р.) [6, с. 219-223].

Активний член медичного товариства уперше детально описав нервові закінчення симпатичних волокон на внутрішній сонній артерії та переконливо довів вплив симпатичної іннервації на функціональний стан внутрішньої сонної артерії. Зміни судин голови після пошкодження шийного симпатичного нерва він розцінював як трофічні розлади. Ці

експериментальні дані мали важливе значення для вчення про трофічну функцію нервової системи [7, с. 27-32].

Експериментальні дослідження вченого стосувались також вивчення особливостей рефлекторної функції після травми спинного мозку було суперечливим: вважалося установленим, що сухожилкові рефлекси пожвавлюються, водночас були спостереження, які свідчили про пригнічення або згасання рефлексів. М.М. Лапінський уперше експериментально довів, що рефлекторна функція взаємопов'язана з характером травми і хронологічним фактором: переріз шийного відділу спинного мозку зумовлював пожвавлення рефлексів, груба травма нижньої кульги і призводила до згасання рефлекторної функції. Ці дослідження були подальшим розвитком вчення І.М. Сеченова про центральне гальмування. Практичні значення цих досліджень довів досвід Першої світової війни та Великої Вітчизняної війни [15, с. 125-137].

Результати експериментальних і клінічних досліджень щодо механізмів розвитку болю та розладів чутливості М.М. Лапінський узагальнив у власній книзі під назвою «Сутність болю, його сприйняття, проведення і механізми». Це була перша монографія в Росії з проблеми болю. На пропозицію професора Б.М. Маньківського в очолюваній ним клініці синдром малого таза називали «синдромом Лапінського» [5, с. 43-52].

Цікавим фактом наукової діяльності М.М. Лапінського є спостереження, стосовно розвитку жіночої особистості, які до нього ніхто не проводив. Узагальнююча монографія «Про розвиток особистості у жінок» (1915 р.) була надзвичайно популярною серед читачів не лише жіночої статі, а й чоловічої. У ній відомий вчений писав: «чи є що-небудь на світі, чого жіночий розум не може досягнути і зрозуміти на рівні з чоловічим. Потрібно для цього лише одне: предмет повинен зацікавити жінку...» [5, с. 4-52].

Можна ще довго описувати наукові здобутки медика зі світовим ім'ям, але, безумовно, найголовнішим досягненням М.М. Лапінського було створення Київської неврологічної школи, яка виховала цілу плеяду видатних науковців-медиків: Б.М. Маніківський, О.Р. Киричинський, В.Г. Лазарєв, Г.О. Гольдблат, С.С. Владичко тощо.

Послідовником великого вченого у галузі неврології став його учень, доктор медицини, член Київського товариства лікарів Борис Микитович Маньківський (Маньковський) (1883-1962). Навчаючись на першому курсі медичного факультету Київського університету Св. Володимира, улюбленим предметом для нього стала неврологія. Однак закінчити навчання юнакові не вдалося. За участь у революційних виступах студентів у 1904-1905 рр. його виключають із університету. Завдяки старанням батьків Б.М. Маньківський виїздить за кордон, а повертається в Україну лише в 1910 р. і закінчує медичний факультет Київського університету [17, с. 24].

Засновником і керівником Київської гістологічної школи був вчений-гістолог, ембріолог, представник морфолого-функціонального напрямку Петро Іванович Перемежко (1833-1893). Впродовж 1881-1882 рр. він очолював Товариство київських лікарів, а у 1887 р. був обраний почесним його членом [18, с. 3].

Київський дослідник зробив значний внесок у розвиток гістології в Україні: був у числі перших професорів, які створювали самостійні кафедри гістології, що стало поштовхом до розвитку цієї науки. Дослідження вченого стали вагомим внеском у розвиток ендокринології, а саме: вивчав ембріогенез селезінки, мікроскопічну будову щитоподібної залози, гіпофізу та кровоносних судин, їх функціональні зміни у віковому та порівняльно-гістологічному аспектах тощо.

Як видно з наведеного огляду, є немало лікарів, які впродовж багатьох років були членами Київського товариства лікарів, Науково клінічного товариства студентів-медиків у м. Києві, Київського хірургічного товариства, Київського товариства боротьби з сухотами і бугорчатки, Київського фізико-медичного товариства, Товариства боротьби із заразними хворобами, Київського товариства дерматовенерологів, Київського товариства боротьби із злоякісними новоутвореннями жіночої статевої сфери, Київського

офтальмологічного товариства, Київського психіатричного товариства, Товариства швидкої медичної допомоги, Київського акушерсько-гінекологічного товариства та Київського товариства дитячих лікарів, які співпрацювали з найкращими європейськими вченими і зробили відкриття та винаходи, що увійшли в скарбницю світової медицини. Деякі з цих відкриттів високо оцінені світовою лікарською громадськістю, а імена їх авторів увійшли в історію медицини.

Численні наукові проблеми, які досліджували вчені, були актуальними, новаторськими, перспективними, значення більшості із них для сучасної науки зберігається і дотепер. Ретельність виконання і результативність наукових робіт членів медичних товариств Київщини сприяли прогресу науки і багато з них у подальшому виділилися в окремі галузі медицини.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архангельский Г.В. Выдающийся российский невролог М.Н. Лапинский / Г.В. Архангельский // Журнал неврологи и психиатрии им. С.С. Корсакова. – 1996. – Т. 96. – № 1. – С. 101-106.
2. Афанасьев Евгений Иванович // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 т. (82 т. и 4 доп.). – СПб., 1890-1907. – С. 267.
3. Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского университета Св. Владимира (1834-1884). – К., 1884. – 863 с.
4. Биць Ю.В. Володимир Валеріанович Підвисоцький – видатний український учений-патолог, педагог і громадський діяч (до 150-річчя від дня народження) / Ю.В. Биць // Фізіологічний журнал. – 2007. – Т. 53. – № 3. – С. 103-105.
5. Віничук С.М. Життя і наукова діяльність професора М.М. Лапінського – основоположника Київської неврологічної школи до 170-річчя з дня заснування національного медичного університету ім. О.О. Богомольця / С.М. Віничук // Международный неврологический журнал, 2011. – № 7 (45). – С. 43-52.
6. Віничук С.М. Наукові здобутки кафедри неврології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (до 150-річчя заснування) / С.М. Віничук // Науковий вісник Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. – 2008. – № 21. – С. 219-223.
7. Віничук С.М. Професор М.М. Лапінський – перший завідувач кафедри нервових хвороб медичного факультету Київського університету Святого Володимира / С.М. Віничук // Історія кафедри нервових хвороб Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. – К., 2005. – С. 27-32.
8. Ганіткевич Я.В. Внесок українських лікарів у світову медицину / Я.В. Ганіткевич // Український медичний часопис, 2009. – Вип. 4 (72) – VII/VIII. – С. 110-115.
9. Даль М.К. Григорий Николаевич Минх (1835-1896) / М.К. Даль. – К., 1956. – 141 с.
10. Державний архів міста Києва, ф. 16, оп. 352, спр. 104, арк. 2.
11. Шаров І. Заболотний Данило Кирилович / І. Шаров // Вчені України: 100 видатних імен. – К.: Артк, 2006. – С. 140-144.
12. Загайна Н.В. Володимир Олексійович Бец (1834-1894). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5751>.
13. Клейн Б.И. Высокович крупнейший русский микробиолог. (К сорокалетию со дня смерти) / Б.И. Клейн // Журнал микробиологии, эпидемиологии и инфекционных болезней. – К., 1950. – Вып. 1. – С. 1-23.
14. Левченко І.М. Роль Київського, Харківського та Новоросійського медичних товариств у розвитку вітчизняної науки / І.М. Левченко // Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія». – Ужгород, 2014. – Вип. 2 (33). – С. 13-17.
15. Маньковский Б.Н. К истории кафедры нервных болезней / Б.Н. Маньковский // Сто лет Киевского медицинского института (1841-1941). – К.: Медгиз, 1947. – С. 125-137.
16. Музиченко Я. Той, хто зазирає у голову: 175-та річниця всесвітньо відомого анатома й психіатра Володимира Беца, відкривача «клітин свідомості» в людському мозку / Я. Музиченко // Україна молода. – 2010. – 25 квітня. – С. 9-15.
17. Мяловицька О.А. Академік Борис Микитович Маньківський – видатний український невролог / О.А. Мяловицька // Український неврологічний журнал. – 2013. – № 3. – С. 24-25.
18. Наш земляк – видатний вчений-гістолог Петро Іванович Перемежко: бібліографічний покажчик / Уклад. О.В. Безверха. – Суми, 2014. – 20 с.
19. Павловский А.Д. О приготовлении противодифтерийной сыворотки в Киеве и о способах ее применения / А.Д. Павловский // Труды О-ва киевских врачей с приложениями протоколов. – К., 1896. – 27 с.
20. Плющ В. Нариси з історії української медичної науки та освіти / В. Плющ. – Мюнхен, 1970. – Кн. 1: Від початків української державності до ХХ ст. – 342 с.

21. Протокол заседаний Общества Киевских врачей с приложениями за 1888-1890 год // Труды Общества Киевских врачей. – К., 1889. – № 11. – 167 с.

22. Протокол заседаний Общества Киевских врачей с приложениями за 1887-1890 гг. // Труды Общества Киевских врачей. – К., 1891. – № 9. – 118 с.

REFERENCES

1. Arkhangel'skiy G.V. Vydayushchiysya rossiyskiy nevrolog M.N. Lapinskiy / G.V. Arkhangel'skiy // Zhurnal nevrologii i psikiatrii im. S.S. Korsakova. – 1996. – T. 96. – № 1. – S. 101-106.

2. Afanasyev Evgeniy Ivanovich // Entsiklopedicheskiy slovar Brokgauza i Efrona: v 86 t. (82 t. i 4 dop.). – SPb., 1890-1907. – S. 267.

3. Biograficheskiy slovar professorov i prepodavateley Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira (1834-1884). – K., 1884. – 863 s.

4. Byts Iu.V. Volodymyr Valerianovych Pidvysotskyi – vydatnyi ukrainskyi uchenyi-patoloh, pedahoh i hromadskyi diiach (do 150-richchia vid dnia narodzhennia) / Iu.V. Byts // Fiziolohichniy zhurnal. – 2007. – T. 53. – № 3. – S. 103-105.

5. Vynychuk S.M. Zhyttia i naukova diialnist profesora M.M. Lapinskoho – osnovopolozhnyka Kyivskoi nevrolohichnoi shkoly do 170-richchia z dnia zasnuvannia natsionalnoho medychnoho universytetu im. O.O. Bohomoltsia / S.M. Vynychuk // Mezhdunarodnyi nevrolohycheskiy zhurnal, 2011. – № 7 (45). – S. 43-52.

6. Vynychuk S.M. Naukovi zdobutky kafedry nevrolohii Natsionalnoho medychnoho universytetu imeni O.O. Bohomoltsia (do 150-richchia zasnuvannia) / S.M. Vynychuk // Naukovyi visnyk Natsionalnoho medychnoho universytetu imeni O.O. Bohomoltsia. – 2008. – № 21. – S. 219-223.

7. Vynychuk S.M. Profesor M.M. Lapinskiy – pershyi zaviduvach kafedry nervovykh khvorob medychnoho fakultetu Kyivskoho universytetu Sviatoho Volodymyra / S.M. Vynychuk // Istoriiia kafedry nervovykh khvorob Natsionalnoho medychnoho universytetu imeni O.O. Bohomoltsia. – K., 2005. – S. 27-32.

8. Hanitkevych Ia.V. Vnesok ukrainskykh likariv u svitovu medytsynu / Ia.V. Hanitkevych // Ukrainskyi medychnyi chasopys, 2009. – Vyp. 4 (72) – VII/VIII. – S. 110-115.

9. Dal M.K. Grigoriy Nikolaevich Minkh (1835-1896) / M.K. Dal. – K., 1956. – 141 s.

10. Derzhavnyi arkhiv mista Kyieva, f. 16, op. 352, spr. 104, ark. 2.

11. Sharov I. Zabolotnyi Danylo Kyrylovych / I. Sharov // Vcheni Ukrainy: 100 vydatnykh imen. – K.: Artek, 2006. – S. 140-144.

12. Zahaina N.V. Volodymyr Oleksiiovych Bets (1834-1894). [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.chl.kiev.ua/default.aspx?id=5751>.

13. Kleyn B.I. Vysokovich krupneyshiy ruskiy mikrobiolog. (K sorokaletiyu so dnia smerti) / B.I. Kleyn // Zhurnal mikrobiologii, epidemiologii i infektsionnykh bolezney. – K., 1950. – Vyp. 1. – S. 1-23.

14. Levchenko I.M. Rol Kyivskoho, Kharkivskoho ta Novorosiiskoho medychnykh tovarystv u rozvytku vitchyznianoï nauky / I.M. Levchenko // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu, seriiia «Istoriiia». – Uzhhorod, 2014. – Vyp. 2 (33). – S. 13-17.

15. Mankovskiy B.N. K istorii kafedry nervnykh bolezney / B.N. Mankovskiy // Sto let Kievskogo meditsinskogo instituta (1841-1941). – K.: Medgiz, 1947. – S. 125-137.

16. Muzychenko Ia. Toi, khto zazyrav u holovu: 175-ta richnytsia vsesvitno vidomoho anatoma i psykhiatra Volodymyra Betsa, vidkryvacha «klityn svidomosti» v liudskom mozku / Ia. Muzychenko // Ukraina moloda. – 2010. – 25 kvitnia. – S. 9-15.

17. Mialovytska O.A. Akademik Borys Mykytovych Mankivskiy – vydatnyi ukrainskyi nevroloh / O.A. Mialovytska // Ukrainskyi nevrolohichniy zhurnal. – 2013. – № 3. – S. 24-25.

18. Nash zemliak – vydatnyi vchenyi-histoloh Petro Ivanovych Peremezhko: bibliorafichniy pokazhchek / Uklad. O.V. Bezverkha. – Sumy, 2014. – 20 s.

19. Pavlovskiy A.D. O prigotovlenii protivodifteriynoy syvorotki v Kieve i o sposobakh ee primeniya / A.D. Pavlovskiy // Trudy O-va kievskikh vrachey s prilozheniyami protokolov. – K., 1896. – 27 s.

20. Pliushch V. Narysy z istorii ukrainskoi medychnoi nauky ta osvity / V. Pliushch. – Miunkhen, 1970. – Kn. 1: Vid pochatkiv ukrainskoi derzhavnosti do XX st. – 342 s.

21. Protokol zasedaniy Obshchestva Kievskikh vrachey s prilozheniyami za 1888-1890 god // Trudy Obshchestva Kievskikh vrachey. – K., 1889. – № 11. – 167 s.

22. Protokol zasedaniy Obshchestva Kievskikh vrachey s prilozheniyami za 1887-1890 gg. // Trudy Obshchestva Kievskikh vrachey. – K., 1891. – № 9. – 118 s.

Левченко И. Научная деятельность членов Киевских обществ врачей во второй половине XIX – начала XX вв.

В статье анализируется научно-практическая деятельность членов Киевских медицинских обществ во второй половине XIX – в начале XX вв. на основе анализа законодательных документов, архивных материалов, а также медицинской периодики рассмотрены научные достижения ученых в сфере медицинской знаний.

В статті розкриваються важливі теоретичні та практичні аспекти епідеміології, бактеріології, хірургії, терапії, морфології, яка закладалась ученими Київських медичних товариств. Для впровадження наукових доработок учені неодноразово виступали в якості ініціаторів створення різноманітних Комісій, для подолання небезпечних інфекційних захворювань.

Члени Київських медичних товариств знайомились з світовими досягненнями в галузі епідеміології, бактеріології, терапії, хірургії та застосовували їх в своїй практичній діяльності на батьківщині. Наукова діяльність членів Товариств була направлена на подолання та профілактику різних епідемій, діагностику захворювань, пошук та обґрунтування ефективних засобів лікування небезпечних захворювань.

Ключові слова: Київське медичне товариство, епідеміологія, бактеріологія, профілактика, наукові досягнення, наукові повідомлення.

Levchenko I. The scientific activity of the members of the Kiev medical societies in the second half of XIX – early XX centuries.

The article analyzes the scientific and practical activities of members of medical societies Kiev in the late nineteenth – early twentieth century. based on the analysis of legal documents, archival materials, and medical journals reviewed scientific achievements of scientists in the field of medical knowledge.

In the article the most important theoretical and practical aspects of epidemiology, bacteriology, surgery, therapy, morphology, scientists are laying Kiev medical societies. For the implementation of scientific achievements of scientists were repeatedly initiated the establishment of various commissions to combat infectious diseases.

The members of the Kiev medical societies acquainted with global advances in epidemiology, bacteriology, treatment, surgery and used them in their practice at home. Science Society members was aimed at preventing and overcoming various epidemics, disease diagnosis, search and study effective treatments for dangerous diseases.

Keywords: Kyiv Medical Society, epidemiology, bacteriology, prevention, academic achievement, academic posts.

Одержано 14.03.2016.

УДК 630.631.1(477)(091)«18/19»

Леся Іванченко
(Київ)

ДУБРОВСЬКИЙ ПАВЛО МИХАЙЛОВИЧ (1857-1916): НАВЧАННЯ В ПЕТРОВСЬКІЙ ЗЕМЛЕРОБСЬКІЙ І ЛІСОВІЙ АКАДЕМІЇ

У статті висвітлено деякі відомості про навчання в Петровській землеробській і лісовій академії Павла Михайловича Дубровського – першого Полтавського губернського агронома, віце-президента Полтавського сільськогосподарського товариства, громадського діяча і піонера багатьох сільськогосподарських напрямів, засновника сільськогосподарського журналу «Хуторянин», перекладача й редактора ряду сільськогосподарських видань. Його науковий внесок у розвиток сільського господарства і сільськогосподарської науки в другій половині XIX – на початку XX ст., дослідницькі праці в різних галузях сільського господарства не втратили своєї актуальності й сьогодні, а широкий спектр діяльності на ниві просвітництва зі стійким національним спрямуванням є прикладом для наслідування.

Ключові слова: П.М. Дубровський, перший Полтавський губернський агроном, просвітництво, сільське господарство, Петровська землеробська і лісова академія, журнал «Хуторянин».